

ПОДАРУНКОВІ МІНІАТЮРНІ КНИЖКИ

Франц
Кафка

Перетворення

Харків
ФОЛІО
2025

ПЕРЕТВОРЕННЯ

I

Одного ранку Грегор Замза прокинувся із тривожного сну у власному ліжку і побачив, що перетворився на потворну комаху. Він лежав на панцерно-твердій спині і, коли трохи підводив голову, бачив свій ребристий, брунатний, розділений дугоподібними лусками живіт, на якому ледь трималася ковдра, готова цілком зісковзнути на підлогу. Його численні і жалюгідно тоненькі, порівняно з іншими частинами тіла, ніжки безпорадно мерехтіли у нього перед очима.

«Що зі мною трапилося?» — подумав він. Це не був сон. Його справжня, хіба що трохи замала, людська кімната продовжувала своє спокійне перебування поміж добре знайомими стінами. Над столом, на якому були розкладені зразки тканин, — Замза працював комівояжером, — висів портрет, який він напередодні вирізав із журналу і помістив у красиву позолочену рамку. На портреті зображено жінку в хутряній шапці і горжетці. Жінка сиділа прямо, демонструючи глядачеві важку хутряну муфту, в якій цілком зникла уся нижня частина її руки.

Грегор перевів погляд на вікно, і похмура погода — чутно було, як дощові краплини стукають по підвіконню, — змусила його засмутитися ще більше. «Цікаво, якщо я посплю ще трохи, то, мабуть, зможу забути про всі ці дурниці», — подумав

він, але це було неможливо здійснити, бо він звик спати на правому боці, а у своєму теперішньому стані йому не вдавалося зайняти звичну позицію. Як би він не напружувався, перевертаючись на правий бік, але однаково скочувався назад, на спину. Він спробував щонайменше сто разів, заплющив очі, щоб не бачити, як смикаються його ніжки, і припинив спроби, лише коли відчув у боці легкий, незнаний досі тупий біль.

«О Боже, — подумав він. — Чому я вибрав собі таку важку професію! Щодня, щогодини я в дорозі. Хвилюватися доводиться значно більше, ніж на звичайному робочому місці, у магазині, а крім того, слід ще терпіти незручності подорожі, переживати, чи встигнеш на потяг, миритися з поганим і нерегулярним харчуванням, постійно перебувати у натовпі,

який ні на мить не зупиняється, не стає анітрохи привітнішим. Чорт забирай це все!». Він відчув легке свербіння на животі; повільно підсунувся на спині ближче до бильця ліжка, щоб легше було підняти голову, знайшов місце, яке свербіло, повністю вкрите дрібними білими плямами незрозумілого походження, і хотів торкнутися цього місця однією ніжкою, але відразу ж відсмикнув ногу, бо навіть найлегший доторк примушував його тремтіти і відчувати холод.

Він зісковзнув назад у своє попереднє положення. «Від цих прокидань удосвіта, — подумав він, — можна збожеволіти. Людина повинна мати можливість виспатися. Інші комівояжери живуть як одаліски. Наприклад, коли я до обіду повертаюся в готель, щоб записати отримані замовлення, ці панове ще снідають.

Якби я спробував дозволити собі щось таке, мій шеф викинув би мене геть тієї ж миті. Хоча хто знає, чи не було б так навіть краще для мене. Якби я не стримувався через своїх батьків, то давно б уже звільнився, я б сам пішов до шефа і сказав би йому все, що думаю, від чистого серця. Так, щоб він гепнувся зі свого столу! Він має дивну звичку сідати на стіл і звідти розмовляти з підлеглим, а той на додаток ще й мусить підходити дуже близько, бо шеф недочуває. Але ще не все втрачено: щойно я зберу гроші, аби виплатити йому борг своїх батьків, — а це триватиме років п'ять-шість, — тоді так і зроблю. І ми попрощаємося раз і назавжди. Але зараз мені таки доведеться встати, бо мій потяг відходить о п'ятій».

І він подивився на будильник на скрині. «Боже мій!» — подумав він. Стрілки

показали пів на сьому і спокійнісінько попрямували собі далі, перевалили за пів на сьому, майже наблизилися до за чверть сьомої. Невже будильник не подзвонив? З ліжка було видно, що будильник поставили правильно — на четверту, тож він точно дзвонив. Тоді як можна було проспати цей звук, від якого тремтіли меблі? Він спав неспокійно, але, мабуть, від цього сон виявився міцнішим. І що тепер робити? Наступний потяг відправляється о сьомій, щоб наздогнати його, доведеться страшенно поспішати, а тут ще навіть зразки не спаковані, та і сам він почувається не надто свіжим і енергійним. А навіть якщо він встигне на потяг, то однаково не зможе уникнути прочухана від шефа, бо кур'єр чекав на нього біля потяга о п'ятій, тож давно розповів про його спізнення. Кур'єр

був людиною шефа, позбавленою власної гідності і розуму. А що коли захворіти? Це було б дуже підозріло і соромно, адже за п'ять років служби він жодного разу не хворів. Шеф, мабуть, приведе лікаря зі страхової компанії, дорікати-ме батькам через лінь сина і відкине всі виправдання, посилаючись на слова лікаря, на думку якого люди завжди здорові, просто не хочуть працювати. І хіба у цьому випадку його слова були б аж настільки безпідставними? Якщо не зважати на дивну після такого тривалого сну сонливість, Ґреґор почувався цілком здоровим і навіть добряче зго-лоднів.

Поки він поспіхом обдумував усе це, так і не наважившись виповзти з ліжка, — годинник показав за п'ятнадцять сьому, — у двері, розташовані біля

верхнього бильця його ліжка, обережно постукали.

— Грегоре! — крикнула мати. — За чверть сьома. Хіба ти не збирався їхати?

Її ніжний голос! Та Грегор злякався, почувши свій голос, який прозвучав у відповідь. Це був, без сумніву, його власний, колишній голос, до якого домішувалося, ніби звідкись знизу, дивне і неприємне попискування, яке неможливо було заглушити, і воно лише у перший момент залишало словам чіткість вимови, але потім відразу ж настільки спотворювало звучання відлунням, що важко було збагнути, чи добре ти все почув. Грегор спершу хотів відповісти детально і все пояснити, але за таких обставин обмежився лише словами:

— Так-так, дякую, мамо, я вже встаю.

Через дерев'яні двері зміни у голосі Грегора, мабуть, не були помітними, бо мати задовільнилася таким поясненням і пішла геть. Але ця коротка розмова змусила інших мешканців квартири звернути увагу на те, що Грегор, всупереч планам, залишився вдома, і ось уже у бічні двері постукав батько. Робив він це кулаком, але звук вийшов ледь чутним.

— Грегоре, Грегоре, — покликав він. — Що трапилося? — А через якийсь час знову уже грубшим голосом: — Грегоре, Грегоре!

До інших бічних дверей постукала сестра і жалібно запитала:

— Грегоре, ти захворів? Тобі щось потрібно?

Грегор відповів відразу в обидва боки:

— Я уже готовий, — він намагався старанністю вимови і довгими паузами

між окремими словами позбавити свій голос незвичного звучання. Батько повернувся до свого сніданку, але сестра прошепотіла:

— Ігноре, відчини, благаю тебе.

Але Ігнор і не думав відчиняти, а навпаки, похвалив себе за те, що і вдома почав застосовувати набуту у подорожах звичку зачиняти на ніч двері.

Спершу він хотів спокійно і без перешкод встати з ліжка, вбратися і передовсім поснідати, а потім думати далі, бо вже встиг збагнути, що у ліжку йому не вдасться додуматися ні до чого путнього. Він пригадав собі, що вже не раз відчував у ліжку біль, який, можливо, виникав через незручну позу під час сну, але потім, після прокидання, це виявлялося чистою фантазією, тож тепер йому було цікаво, як перетворюються на ілюзію його

сьогоднішні уявлення. Він ні на мить не сумнівався, що зміна голосу була лише провісником звичайної застуди — професійної хвороби комівояжерів.

Скинути на землю ковдру виявилось дуже простою справою; йому достатньо було трохи надути живіт, і ковдра сповзла сама. Але далі справа пішла важче, насамперед через те, що він став таким широким. Йому потрібні були руки і ноги, щоб випростатися; а замість цього у нього були лише численні ніжки, які безперервно рухалися врізнобіч, і керувати якими він зовсім не вмів. Якщо він хотів зігнути одну з ніг, то вона спершу випрямлялася; а якщо йому врешті вдавалося зробити котроюсь ногою саме те, що він і планував, то у цей час всі інші ніжки, ніби вирвавшись на волю, починали болісно і хаотично ворушитися.